

УДК 502.178:502.211(477–027.541]:57.061-047.44

*Коротченко І.А., кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник, завідувач лабораторії
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Смоляр Н.О., кандидат біологічних наук, доцент
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРЕЛІКІВ РЕГІОНАЛЬНО РІДКІСНИХ ВИДІВ РОСЛИН В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті наведено деякі результати аналізу переліків регіонально рідкісних рослин в Україні. Вказано на відсутність єдиного підходу щодо їх формування в різних адміністративних областях. У методичних рекомендаціях відбору видів для регіональної охорони акцент зроблено на зникаючі, пограничноареальні та вразливі. Зазначено, що затверджений комплексний за всіма таксономічними групами список регіонально рідкісних зникаючих видів флори стане основою підготовки й видання Червоних книг областей, створення об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.*

***Ключові слова:** рідкісні види, регіональні червоні списки, Червона книга України, охорона.*

UDC 502.178:502.211(477–027.541]:57.061-047.44

*Korotchenko I.A., PhD in Biology,
Senior research scientist, Head of laboratory,
National Academy of Sciences of Ukraine
M.G. Kholodny Institute of Botany
Smoliar N.O., PhD in Biology, Assistant Professor,
National University «Poltava Yuri Kondratyuk Politechnic»*

ANALYSIS OF APPROACHES TO FORMATION LISTS OF REGIONALLY RARE PLANT SPECIES IN UKRAINE

***Abstract.** The article presents some results of analyzing the lists of regionally rare plants in Ukraine. Lack of a unified approach to their formation in different administrative areas is indicated. Methodological guidelines for selection of species for regional protection focus on endangered, borderline and vulnerable ones. It is stated that approved complex for all taxonomic groups list of regionally rare endangered species of flora will become the basis of preparation and publication of the Red Book of regions, creation of nature reserve objects fund of local importance.*

***Keywords:** rare species, regional red lists, Red Book of Ukraine, conservation.*

Вступ. Охорона та збереження різноманіття судинних рослин є одним із пріоритетних завдань сучасної ботанічної науки як в Україні, так і у світі. На пріоритетність проведення таких досліджень наголошується, зокрема, у Конвенції з біорізноманіття [12], Глобальній стратегії збереження рослин [9–11] та інших міжнародних документах.

В Україні індивідуальна охорона найбільш рідкісних і соціологічно цінних видів здійснюється згідно з Законом України «Про Червону книгу України», а рослин – Законом України «Про рослинний світ». Практично це реалізується шляхом укладання відповідного переліку видів, який затверджується у встановленому порядку Кабінетом Міністрів України.

Рекомендована законодавством періодичність оновлення списку складає один раз на 10 років.

Ті види, які мають значну наукову, природоохоронну та соціологічну значущість для регіонів, і не ввійшли до Червоної книги України, рекомендуються до регіональних червоних списків, які формуються за адміністративним принципом.

Методика досліджень. В Україні остання Червона книга опублікована у 2009 році (третє видання). Після цього повинні були переглянуті й регіональні списки, оскільки для деяких видів регіональної охорони було підвищено статус до національного, а для деяких інших – навпаки була рекомендована регіональна охорона. Ситуація щодо регіональних червоних списків відображена у таблиці.

Таблиця

Інформація про регіональні Червоні списки в Україні

Адміністративна область	Рік затвердження регіонального переліку	Кількість видів (за виключенням ЧКУ)	Положення	Категорії
Вінницька	2010	122 (118)	1	
Волинська	2009	43 (43)		
Дніпропетровська	2011	432 (354)	1	1
Донецька	2009	271 (232)	1	
Житомирська	2010	154 (154)	1	1
Закарпатська	2008	405 (333)		
Запорізька	2011	145 (144)		
Івано-Франківська	1996	209 (178)		
Київська	2012	146 (144)	1	
Кіровоградська	1999	90 (83)		
Луганська	2009	184 (166)	1	
Львівська	2003	259 (234)	1	1
Миколаївська	1990	38 (35)		
Одеська	2011	250 (127)	1	
Полтавська	2005	158 (148)	1	1
Рівненська	2009	65 (64)	1	
Сумська	2011	150 (122)	1	
Тернопільська	2011	112 (111)	1	1
Харківська	2001	182 (168)	1	
Херсонська	2003	42 (30)	1	1
Хмельницька	2006	164 (151)	1	
Черкаська				
Чернівецька	2007	102 (88)		
Чернігівська	2000	50 (42)	1	

Встановлено, що загалом до цих переліків включено 1663 види судинних рослин, однак у багатьох областях до цих переліків потрапили види, які включені не лише до третього [6], а й до другого видання Червоної книги України [7], загалом таких видів виявилось 258, тобто 42% видів Червоної книги України. За виключення видів, включених до Червоної книги України, перелік видів, які охороняються на обласному рівні становить 1405 видів судинних рослин.

Для 16 областей розроблено «Положення про Перелік видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні», що дає можливість використовувати наявність видів із зазначених переліків для створення природно-заповідних територій місцевого значення. У «Положеннях ...» шести областей розроблені категорії охорони видів на місцевому рівні, які у більшості випадків співпадають з категоріями Червоної книги України, однак для території Одеської області виділена категорія «екзоти рідкісні в межах природного ареалу: культивовані види, що належать до категорій «зникаючих», «вразливих» чи «рідкісних» у межах свого природного ареалу, проте їхній природний ареал знаходиться за межами області». До цієї категорії потрапили як види, які в природі зростають в інших регіонах України (*Taxus baccata* L., *Fraxinus ornus* L.), так і інтродуцент *Ginkgo biloba* L.

Проведений аналіз представленості рідкісних видів в переліках різних областей показав, що у 18 областях охороняється *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch) Schur (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська) [3–5, 8]. Тобто, цей лучно-степовий вид охороняється на території майже всіх областей природного ареалу в межах України і, можливо, є кандидатом для включення до 4-го видання Червоної книги України, але безумовно потребує оселищної охорони внаслідок значної розораності степів України.

52% видів, включених до офіційних обласних переліків видів [3], що підлягають охороні потребують захисту лише на території однієї області України. Включення деяких видів до Переліків видів, що потребують охорони, є недостатньо обгрутованим, наприклад: *Chamaenerion angustifolium* (L.) Scop. (*Chamerion angustifolium* (L.) Holub) охороняється на території Закарпатської області, однак росте на вирубах по всій території України звичайно; *Peganum harmala* L. охороняється на території Запорізької області, хоча росте на засмічених місцях в степовій зоні; *Ranunculus arvensis* L. охороняється на території Закарпатської області, однак звичайно росте на засмічених місцях в Карпатах.

На прикладі Київської області було розроблено Методичні рекомендації створення списку регіонально рідкісних видів мікобіоти, флори, фауни [1]. Слід зазначити, що найоптимальніший і найбільш ефективний шлях створення обласної червоної книги це підготовка матеріалів фаховими вченими із подальшим офіційним затвердженням списку та друком книги. «Список регіонально рідкісних, зникаючих видів рослин, грибів, які потребують охорони в Київській області», разом із Положенням про список затверджується Рішенням Київської обласної ради і має рекомендаційний характер. Контроль за виконанням рішення покладається на обласне управління охорони навколишнього природного середовища.

Статус регіональної охорони видів сприяє подальшому обгрунтуванню створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, розширення екомережі [2]. Наявність регіонального червоного списку стимулює процес наукових досліджень зникаючих видів, забезпечує природоохоронну пропаганду серед місцевого населення, активізує натуралістичні пошуки школярів і студентів. Часто червоні списки областей укладено не фахово та без чіткої системної закономірності. Тому варто акцентувати увагу на методичні рекомендації відбору видів для регіональної охорони.

В обласний червоний список не включаються: 1) види міжнародного статусу охорони, 2) види загальнодержавного статусу охорони. Також не варто включати у список інтродуковані, рудеральні, сільськогосподарські, адвентивні види.

Недоцільно переобтяжувати перелік. Орієнтовно він повинен не перевищувати 10% від загальної кількості видів аборигенної флори. Акцент потрібно робити на зникаючі, пограничноареальні, вразливі види. Укладений, затверджений комплексний за всіма таксономічними групами список регіонально рідкісних зникаючих видів флори стане основою підготовки й видання Червоної книги області.

Література

1. Коніщук В.В., Мосякін С.Л., Царенко П.М., Кондратюк С.Я., Борисова О.В., Вірченко В.М., Придюк М.П., Фіцайло Т.В., Гаврись Г.Г., Титар В.М., Шупова Т.В. Методика створення списку регіонально рідкісних видів мікобіоти, флори, фауни (на прикладі Київської області). Київ: ДІА, 2012, 38 с.
2. Коротченко І.А. Створення об'єктів природно-заповідного фонду на ботанічно цінних територіях / І.А. Коротченко // Актуальні проблеми та екології: [М-ли Міжн. наук. конф. молодих учених, присв. 120-річчю від дня народження Д.К. Зерова, м. Полтава, 15-20 червня 2015 р.]. Полтава, 2015. С.151.
3. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання); [Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т.Л. Андрієнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим]. К.: Альтерпрес, 2012. 148 с.
4. Червона книга Донецької області: рослинний світ (рослини, що підлягають охороні в Донецькій області). Ред. В.М. Остапко. Донецьк: Вид-во «Новая печать», 2010, 432 с.
5. Червона книга Дніпропетровської області (рослинний світ). Ред. А.П. Травлєєв. Дніпропетровськ, 2010, 500 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ; [за ред. Я.П. Дідуха]. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
7. Червона книга України. Рослинний світ; [Редкол.: Ю.Р.Шеляг-Сосонко (відп. ред.) та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 1996. 680 с.
8. Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І. Сторінками Червоної книги України (рослинний світ). Чернівецька область. Чернівці: ДрукАрт, 2010, 452 с.
9. CBD. 2010a. Updated Global Strategy for Plant Conservation 2011–2020. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Quebec, Canada. 4.
10. CBD. 2010b. Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020, including Aichi Biodiversity Targets. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Quebec, Canada. 5.
11. Global Strategy for Plant Conservation. A guide to the GSPC: all the targets, objectives and facts. Completed by S. Sharrock. Richmond: BGCI, 2012, 36 pp.
12. Convention on Biological Diversity, 1992 // www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf